

B. Γλωσσάρι

- Αντικείμενο:** Η ονομαστική φράση που συνοδεύει ένα μεταβατικό ρήμα και δηλώνει σε ποιον μεταφέρεται η ενέργεια του ρήματος αυτού. Π.χ. Η Μαρία άνοιξε **την πόρτα**.
- Αντώνυμα:** Οι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία. Π.χ. **καλός – κακός**.
- Αντωνυμία:** Κλιτή λέξη που αντικαθιστά ονομαστικές φράσεις. Π.χ. **Αυτή** είναι η αδερφή του.
- Άρθρο:** Μικρή κλιτή λέξη που μπαίνει μπροστά από ουσιαστικά, επίθετα, κλιτές μετοχές και ορισμένες αντωνυμίες. Μας δηλώνει αν η ονομαστική φράση που συνοδεύει είναι αρσενικό, θηλυκό ή ουδέτερο (γένος), αν πρόκειται για ένα ή πολλαπλά (αριθμός), σε ποια πτώση βρίσκεται, και κατά πόσον κάτι είναι ορισμένο ή αόριστο. Π.χ. **ο** δάσκαλος, **του** δασκάλου, **η** καρέκλα, **της** καρέκλας, **τα** παιδιά, **των** παιδιών.
- Αριθμητικά:** Λέξεις που φανερώνουν αριθμούς. Χρησιμοποιούμε τα αριθμητικά για να δείξουμε ποσότητα (π.χ. **τρία**), σειρά (**τρίτος**), ή για να δηλώσουμε από πόσα μέρη αποτελείται κάτι (π.χ. **τριπλής**), πόσες φορές μεγαλύτερο είναι από κάτι άλλο (π.χ. **τριπλάσιος**) ή για να αναφερθούμε σε μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο (π.χ. **τριάδα**).
- Αριθμός:** Χαρακτηριστικό των κλιτών μερών του λόγου, το οποίο δείχνει αν μιλάμε για ένα ή πολλαπλά πράγματα. Π.χ. **το παιδί – τα παιδιά**.
- Αύξηση:** Συλλήβη (έ- ή ή-) που προσθέτουμε στο ρήμα για να σχηματίσουμε τους παρελθοντικούς χρόνους. Π.χ. **έλεγα, ήθελα**.
- Γένος:** Χαρακτηριστικό βάσει του οποίου ταξινόμούνται τα άρθρα, τα ουσιαστικά, τα επίθετα, οι αντωνυμίες, τα αριθμητικά και οι κλιτές μετοχές σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα. Π.χ. **ο καλός μαθητής, η καλή μαθήτρια, το καλό παιδί**.
- Έγκλιση:** Τύποι του ρήματος που δείχνουν αν η πράξη που περιγράφουμε είναι πραγματική/βέβαιη (π.χ. Ο γιος του κυρ Πέτρου **σπουδάζει** αστροναύτης.) ή επιθυμητή/αβέβαιη (π.χ. Ο κυρ Πέτρος **ήθελε να σπουδάσει** ο γιος του αστροναύτης.) ή ακόμα αν απαιτούμε την πραγματοποίησή της (π.χ. **Έλα** εδώ οπωσδήποτε.).
- Εξαρτημένος:** Ρηματικός τύπος με συνοπτικό – στιγμιαίο ποιόν ενεργείας. Τον βρίσκουμε πάντα μαζί με μόρια (π.χ. θα, να), από τα οποία και εξαρτάται. Π.χ. θα **γράψω**, να **γράψω**. Επίσης, ο άκλιτος τύπος του, «γράψει», συνδυάζεται με το ρήμα «έχω», π.χ. έχω **γράψει**, είχα **γράψει**.
- Επίθετο:** Λέξη που συνοδεύει τα ουσιαστικά και μας λέει κάθε φορά πώς ακριβώς είναι το ουσιαστικό, δηλαδή τι ποιότητα ή ιδιότητα έχει. Π.χ. **καλός** φίλος, **έξυπνη** μαθήτρια.
- Επίρρημα:** Άκλιτη λέξη που συνοδεύει το ρήμα και το προσδιορίζει δίνοντάς μας πληροφορίες για τον τόπο, τον χρόνο, τον τρόπο, την ποσότητα. Π.χ. Θα έρθει **εδώ αύριο οπωσδήποτε**.
- Επιφώνημα:** Άκλιτη λέξη με την οποία μπορώ να εκφράσω τα συναισθήματά μου. Π.χ. **Αλίμονο!**
- Ευθύς λόγος:** Τα λόγια κάποιου όπως ακριβώς τα λέει. Π.χ. Ο Ορέστης είπε: «**Αύριο θα πάω εκδρομή**».
- Θέμα:** Το σταθερό μέρος της λέξης, πάνω στο οποίο προστίθενται οι κατάληξεις. Π.χ. **ερευνη-ής, ερευνη-ές**
- Κατάληξη:** Το μέρος της λέξης που αλληλάζει. Π.χ. **ερευνη-ής, ερευνη-ές**
- Κατηγορούμενο:** Λέξη που εμφανίζεται μαζί με ένα συνδετικό ρήμα και αποδίδει μια ιδιότητα στο υποκείμενο. Π.χ. Ο Γιάννης είναι **τεμπέλης**. Η Μαρία θα γίνει **γιατρός**.
- Κειμενικός δείκτης:** Λέξη ή φράση που χρησιμοποιούμε για να δείξουμε πώς συνδέονται οι προτάσεις μέσα στο κείμενο. Π.χ. Ο Γιάννης είναι άρρωστος. **Επομένως**, δε θα έρθει στο σχολείο.
- Κυριολεξία:** Η χρήση μιας λέξης με την πραγματική της σημασία. Π.χ. Ο λύκος είναι **μαύρος**.
- Λεκτικές πράξεις:** Πράξεις που κάνουμε με τα λόγια. Π.χ. **Βαπτίζεται ο δούλος του Θεού Ορέστης**.
- Μεταφορά:** Η χρήση μιας λέξης με αλληλαγμένη σημασία, η οποία συνδέεται όμως με την πραγματική της σημασία. Π.χ. Η ζωή μου είναι **μαύρη**.
- Μετοχές:** Κλιτές (με κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο) ή άκλιτες (με κατάληξη -οντας/-ώντας) λέξεις που παράγονται από ρήματα. Π.χ. **κουρασμένος, τρέχοντας**.

Μόρια: Μικρές άκλιτες λέξεις. Π.χ. **θα**.

Ομώνυμα: Λέξεις που προφέρονται το ίδιο, αλληλά έχουν διαφορετική σημασία. Π.χ. **κριτικός** (αυτός που ασκεί κριτική) – **Κρητικός** (ο καταγόμενος από την Κρήτη).

Ουσιαστικό: Κλιτή λέξη που δηλώνει πρόσωπο, ζώο, τόπο, πράγμα, ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα. Π.χ. **μαθητής, γάτα, σπίτι, τραπέζι, επίθεση, φτώχεια, κομψότητα**.

Παραθετικά: Ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός των επιθέτων και των επιρρήματων. Π.χ. **ο πιο μεγάλος, χαμηλότερα**.

Πλήγιος λόγος: Τα λόγια κάποιου όπως τα μεταφέρει κάποιος τρίτο πρόσωπο. Π.χ. **Ο Ορέστης είπε ότι αύριο θα πάει εκδρομή**.

Ποιόν ενεργείας: Τύπος του ρήματος που μας δείχνει αν η πράξη που περιγράφουμε είναι εξακολουθητική – επαναλαμβανόμενη (π.χ. **γράφω, θα γράφω**), αν αναφερόμαστε σε αυτή χωρίς να δείχνουμε διάρκεια (συνοπτική – στιγμιαία, π.χ. **έγραψα, θα γράψω**) ή αν έχει ολοκληρωθεί (συντελεσμένη, π.χ. **έχω γράψει**).

Πολύσημη λέξη: Λέξη με διαφορετικές σημασίες, οι οποίες έχουν σχέση μεταξύ τους και έχουν προκύψει συνήθως από μεταφορά. Π.χ. το **πόδι** του ανθρώπου, το **πόδι** του τραπεζιού.

Πρόθεση: Μικρή άκλιτη λέξη που συνοδεύει μια ονομαστική (ή προθετική) φράση και μαζί με αυτή δηλώνει διάφορες ιδιότητες (τόπο, χρόνο, τρόπο, προέλευση κ.ά.). Π.χ. **σε** ένα σπίτι, **για** τρεις ώρες, **με** προσοχή, **από** την Αθήνα. Μερικές προθέσεις χρησιμοποιούνται και στην παραγωγή/σύνθεση λέξεων. Π.χ. **συνοδεύω, καταγράφω**.

Πρόταση: Μια σειρά από λέξεις η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει δικό της, αυτοτελές νόημα. Π.χ. **Η Μαρία κοιμάται**.

Πτώση: Τύποι του άρθρου, του ουσιαστικού, του επιθέτου, της αντωνυμίας, των αριθμητικών και των κλιτών μετοχών που δηλώνουν τη συντακτική λειτουργία τους μέσα στην πρόταση. Π.χ. **Ο Γιάννης** κάλεσε **τους φίλους** του.

Ρήμα: Κλιτό μέρος του λόγου που το χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε μια ενέργεια ή κατάσταση. Είναι το πιο κεντρικό μέρος του λόγου γιατί γύρω του χτίζουμε προτάσεις. Π.χ. Ο Θανάσης **έφυγε** χτες.

Σύνδεσμος: Άκλιτη λέξη με την οποία μπορούμε να συνδέσουμε λέξεις, φράσεις και προτάσεις. Π.χ. Είναι έξυπνη **και** χαριτωμένη. Ο Γιάννης **και** η Μαρία. Ήρθε, **αλλά** δε μας έφερε γλυκά.

Συνώνυμα: Οι διαφορετικές λέξεις που έχουν περίπου την ίδια σημασία. Π.χ. **λευκός – άσπρος**.

Τόνος: Σημείο που μπαίνει πάνω από το φωνήεν της λέξης το οποίο προφέρεται πιο δυνατά. Π.χ. **καλός**.

Υποκείμενο: Η ονομαστική φράση σε ονομαστική που δείχνει το πρόσωπο ή το πράγμα που εκτελεί την ενέργεια ενός ενεργητικού ρήματος (π.χ. **Ο δάσκαλος** τιμώρησε τον Πέτρο.) ή δέχεται την ενέργεια ενός παθητικού ρήματος (π.χ. **Ο Πέτρος** τιμωρήθηκε.).

Φθόγγοι: Γλωσσικοί ήχοι με τους οποίους αναπαριστάται η προφορά των λέξεων. Π.χ. [κ]-[α]-[ρ]-[ε]-[κ]-[λ]-[α].

Φράση: Ομάδα λέξεων μικρότερη από την πρόταση. Π.χ. **το καινούριο βιβλίο**.

Φωνήματα: Διαφορετικοί μεταξύ τους φθόγγοι, των οποίων η λειτουργία είναι να διαφοροποιούν λέξεις μεταξύ τους.

Χρονική βαθμίδα: Το χρονικό επίπεδο στο οποίο πραγματοποιείται η πράξη που δηλώνει το ρήμα (παρελθόν – παρόν – μέλλον).

Χρόνος: Τύπος του ρήματος που προκύπτει από τον συνδυασμό ποιού ενεργείας και χρονικής βαθμίδας. Π.χ. **ενεστώτας: γράφω** (εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο, παρόν), **αόριστος: έγραψα** (συνοπτικό – στιγμιαίο, παρελθόν).